

شناسایی دیدگاه کشاورزان در مورد عوامل پیش‌برنده توسعه یافتگی روستایی در استان لرستان

ابراهیم مهدوی^{۱*}، هوشنگ ایروانی^۲، ژیلدا دانشور عامری^۳

۱، دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی دانشگاه تهران

۲، استاد دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران،

۳، دانشیار دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۹۱/۱۰/۱۲ - تاریخ تصویب: ۹۳/۳/۲۶)

چکیده

توسعه روستایی در کنار سایر حوزه‌های مطالعاتی علوم اجتماعی، اقتصادی، زیست-محیطی و غیره چالش‌های متنوعی را پشت سر گذاشته است. هدف این مقاله بررسی عوامل پیش‌برنده توسعه یافتگی روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، زیرساختی و آموزشی از دیدگاه کشاورزان استان لرستان می‌باشد. تحقیق حاضر از نوع کاربردی است که به روش پیمایشی انجام گرفته و داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده است. جامعه آماری تحقیق را کشاورزان استان لرستان تشکیل دادند که از بین آن‌ها از طریق فرمول کوکران تعداد ۲۰۰ کشاورز به عنوان نمونه با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای انتخاب شدند. روایی پرسشنامه توسط تعدادی از متخصصان موضوعی مورد تایید قرار گرفت. جهت پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب آلفای محاسبه شده ۰/۷۱۵ به دست آمد. برای تجزیه تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده شد. نتایج تحقیق نشان داد که مهم‌ترین عامل پیش‌برنده از دیدگاه کشاورزان عامل اقتصادی و کمترین عامل تأثیر گذار عامل زیرساختی بوده است.

واژه‌های کلیدی: توسعه، توسعه یافتگی، روستا، استان لرستان

مقدمه

راهبردی است که برای بهبود زندگی اجتماعی و اقتصادی مردم فقیر روستایی طراحی شده است (Mokhtari-e-hesari & Zaree-e-dastgerdi, 2007). Rivera & Qamar (2003) بر این باورند که توسعه روستایی فراتر از توسعه کشاورزی بوده و در بر گیرنده اهمیت اقتصادی و توان درآمدزایی در موضوعات گوناگون مانند فعالیت‌های غیر زراعی، اکوتوریسم، صنایع دستی، فعالیت‌های بیرون از مزرعه، توسعه زیرساخت‌های کالبدی و اجتماعی است. با توجه به این

در اوایل دهه ۱۹۹۰، توسعه روستایی مترادف با توسعه کشاورزی بوده و مفهوم آن با اشاره ضمنی به عمران کلی مناطق روستایی با تمرکز بر اصلاح کیفیت زندگی روستاییان همراه بود. در چارچوب این مفهوم توسعه روستایی موضوعی جامع و چند بعدی به شمار می‌رفت که توسعه کشاورزی و فعالیت‌های وابسته به آن در مناطق روستایی را در بر می‌گرفت (Zamanipour, 2000). اما به گفته بانک جهانی توسعه روستایی

فعالیت‌های زراعی (کشاورزی، شیلات، دامپروری و جنگلداری) و هم فعالیت‌های غیر زراعی (کارآفرینی‌های غیر زراعی، مربوط به کشاورزی و یا فراوری محصولات کشاورزی) را در بر می‌گیرد.

- بعد اجتماعی: توسعه اجتماعی از مفاهیمی است که با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوندی تنگاتنگ دارد. در دوره جدید مباحث مربوط به جامعه مدنی، دموکراسی اجتماعی، عدالت اجتماعی، رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی موضوعات محوری توسعه اجتماعی را تشکیل می‌دهند (Azkia & Ghaffari, 2005). امروزه رفاه اجتماعی هسته مرکزی توسعه اجتماعی را تشکیل می‌دهد (Midgley, 1995). در این راستا نظریه پردازان امر توسعه و به ویژه توسعه‌روستایی بر مشارکت مردمی روستاییان در طرح‌های توسعه‌روستایی بیش از گذشته پافشاری می‌کنند. این افراد توسعه روستایی را بدون مشارکت روستاییان دشوار و غیر ممکن می‌دانند و معتقدند هر گونه تحولی در روستا باید از روستا آغاز شود و همه مردم فعالانه در اجرای آن مشارکت داشته باشند (Seydaee & Dehghani, 2010).

- بعد زیست محیطی: بنابر تعریف کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه، توسعه پایدار توسعه‌ای است که نیازهای نسل فعلی را بدون ایجاد اشکال در توانایی نسل‌های آینده در برآوردن احتیاجات خود تأمین نماید (Brundtland 2005). بنابر تعریف فوق حفاظت از محیط زیست مهم‌ترین عنصر توسعه پایدار است. آسیب‌های زیست محیطی نه تنها به کاهش فعالیت‌های بهره‌وری زراعی و غیر زراعی بلکه به ایجاد مخاطرات سلامتی و بهداشتی برای انسان‌ها، حیوانات و سایر اشکال زندگی می‌انجامد. برای پایدار و نهادینه شدن پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی نخست باید از تخریب‌های زیست‌محیطی جلوگیری کرد (Ahmad, 2006). Zeller (2006) بر این باور است که بعد پایداری زیست محیطی شامل: تغییرات محیطی و انرژی‌های تجدیدپذیر، تغییرات نهادی، مدل‌های بخشی و فضایی می‌باشد. اما در کشور ایران از وسعت ۱۶۵ میلیون هکتار تنها ۲۰ درصد معادل (۳۳ میلیون هکتار) مستعد کشاورزی می‌باشد که در حال حاضر (۱۸/۳) میلیون هکتار

موضوع بسیاری بر این باورند که فقر اقتصادی و اجتماعی خانوارهای روستایی به صورت‌هایی مانند سوء تغذیه، بیسوادی، بیکاری، عدم برخورداری از سطح مناسب بهداشتی، کیفیت نامناسب زیرساخت‌ها و نیز مسکن ناامن تجلی یافته است (Kirubi, 2006). اما نگرش‌های مختلف به توسعه‌روستایی و پیچیدگی‌های آن از چنان تنوعی برخوردار است که به سادگی نمی‌توان آن را موضوعی کاملاً شفاف تلقی کرد و به عنوان اصل موضوع پذیرفت. ورود به بحث توسعه روستایی لاجرم باید با بحث توسعه آغاز شود و همین بحث خود ابعاد گوناگونی از جمله توسعه اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، زیرساختی، سیاسی، فرهنگی و انواع دیگر آن را مطرح می‌کند (Zanjani, 2011). Cai et al. (2009) بر این باورند که توسعه پایدار در نواحی روستایی فرایندی پیچیده است که با اهداف اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، فنی و سیاسی در کنش است. Ahmad (2006) نیز بر این باور است که باید پایداری توسعه‌روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و سیاسی مورد توجه قرار بگیرد. در ادامه این ابعاد شرح داده می‌شود:

- بعد اقتصادی: توسعه اقتصادی از مفاهیمی است که اغلب با مفهوم رشد اقتصادی یکی شمرده می‌شود، در حالی که بین این دو مفهوم تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای وجود دارد. رشد اقتصادی در برگیرنده شاخص‌های کمی اقتصادی است، لکن توسعه اقتصادی متضمن فرآیندهای پیچیده‌تری است، به گونه‌ای که این مفهوم با مفاهیمی چون تغییر و تحولات اقتصادی نزدیک‌تر است تا مفهوم رشد اقتصادی (Azkia & Ghaffari, 2005). مک لوپ توسعه اقتصادی را کاربرد منابع تولیدی به نحوی که موجب رشد بالقوه مداوم درآمد سرانه در یک جامعه بشود، بیان کرده است و نیز اظهار داشته که توسعه اقتصادی فرآیندی است که طی آن مبانی علمی و فنی تولید از وضعیت سنتی به وضعیت مدرن متحول می‌شوند (Azkia & Ghaffari, 2005). به نظر Ahmad (2006)، توسعه اقتصادی فعالیت‌های مربوط به تولید و توزیع محصولات از جمله فعالیت‌هایی است که هم اشتغال و هم درآمد تولید می‌کنند. این‌گونه فعالیت‌ها ممکن است هم

- بعد آموزشی: بعد آموزشی از شاخه‌های بعد اجتماعی محسوب می‌شود، اما به دلیل اهمیتی که در توسعه روستایی دارد در این تحقیق به عنوان بعدی جداگانه در نظر گرفته شده است. در حوزه آموزش توجه به کمیت و کیفیت آموزش در مقاطع رسمی دارای اهمیتی دو چندان است، و می‌توان در چارچوبی مناسب با یک سیاست‌گذاری درست آموزشی به آن تحقق بخشید (Ahmad, 2006). بسیاری از صاحب نظران در امر توسعه روستایی معتقدند توانمند نمودن روستاییان، بنیان توسعه روستایی است و روستاییان مجریان اصلی طرح‌های توسعه در این بخش می‌باشند. اگر چه نهادهای آموزشی به صورت رسمی و غیر رسمی از دیرباز فعالیت‌های گسترده‌ای را در این خصوص آغاز کرده‌اند اما در این میان رسانه‌های جمعی، با برد بسیار وسیع و کارکردهای متنوع آموزشی، خبری و تفریحی می‌توانند نقش بسیار موثر در آگاه‌سازی، آموزش دادن و بسیج همه‌گانی روستاییان جهت مشارکت همه جانبه در انجام طرح‌های توسعه روستایی داشته باشند (Rahmani, 2009). طرفداران نقش رسانه‌ها در توسعه روستایی معتقدند رسانه‌ها با کارکرد متنوع خود می‌توانند در جهت ارتقای دانستنی‌ها و معلومات عمومی و اعتدالی سطح دانش فنی و مهارت‌های کشاورزی و معارف قشرهای روستایی و تشویق ذوق هنری آنها و در نهایت، رسیدن به توسعه منابع انسانی به خوبی ایفای نقش نمایند. منوط به این‌که گسترش پوشش رسانه‌ای در سطح جوامع روستایی می‌بایست با شناخت دقیق مشخصات و شرایط بومی و سنتی این جوامع صورت گیرد (Drastikel & Phlepwhen, 2003). البته در پی توسعه اخبار، اطلاعات و آموزش در رسانه‌ها متناسب با سطح درک و توان یادگیری و نیازمندی‌های اقشار روستایی می‌توان گامی موثر در جهت منابع انسانی و در نهایت توسعه روستایی برداشت. در ایران از چند دهه پیش ضرورت پرداختن به موضوع روستا و توسعه آن از سوی دولت احساس شده و در اغلب موارد، به صورت محور سیاست‌های توسعه تلقی شده است. اما هنوز توسعه روستایی با مسایل و چالش‌های فراوان رو به روست که در کنار مشکلات زیست محیطی توجه به نوعی توسعه به نام توسعه پایدار روستایی را برمی‌انگیزد

(۵۵/۴) درصد مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. توسعه شهری در ایران به دلیل اینکه اکثر آنها در مرکز دشت‌های کشاورزی قرار گرفته‌اند راهی جز از بین بردن اراضی کشاورزی ندارد. مقدار تلفات خاک در ایران ۲ میلی متر در سال است. یعنی هرسال چیزی در حدود ۲۰ برابر خاک تولیدی از دست می‌رود. از دست دادن خاک به معنای از بین رفتن مواد آلی و کاهش توان حاصل خیزی خاک، از بین رفتن میکروارگانیسم‌ها و کاهش توان تجزیه‌ای در خاک، کاهش تولید و عملکرد محصول، و فراهم شدن زمینه برای توسعه بیابان زایی می‌باشد (Najafi & Zahedi, 2005). در این زمینه سازمان جهانی خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو) میزان فرسایش خاک را در ایران ۳ تا ۴ میلیارد تن در سال اعلام نموده و رقم اعلام شده توسط مرکز پژوهش‌های مجلس در سال ۱۳۸۰ معادل ۵ میلیارد تن بوده است (Management and planning organization, 2006).

- بعد زیرساختی: یکی از عناصر مهم در توسعه یافتگی روستایی تسهیلات زیرساختی شامل جاده‌ها، پل‌ها، دسترسی به آب، تسهیلات بازاریابی مناسب، برق رسانی، ایجاد شبکه‌های مخابرات، گاز رسانی و غیره است (Ahmad, 2006). اهمیت زیرساخت‌ها به اندازه‌ای مهم است که Pears (2007) زیر بناهایی چون جاده، نیرو، مخابرات و سایر خدمات و تجهیزات را عاملی بسیار مهم برای رشد صنایع روستایی بیان می‌کند. در ایران، اکثر روستاها از آبادی‌های خرد و کم جمعیت تشکیل شده و بیش از ۶۷ درصد این روستاها دارای جمعیتی کمتر از ۲۵۰ نفر است. نسبت قابل ملاحظه‌ای از آبادی‌های خرد، دهکده‌هایی بسیار کوچک و پراکنده است که با کمتر از صد نفر جمعیت، عمدتاً از توان‌های اقتصادی محدودی برخوردار بوده و غالباً فاقد خدمات و زیرساخت‌های روستایی است. در گذشته در کشور ایران توجه عمده معطوف به دهات بوده و کمتر به توسعه زیرساخت‌ها برای انواع آبادی‌ها در فضاهای روستایی عنایتی شده است. اما توسعه خدمات و زیرساخت‌های روستایی در تمامی روستاها میسر نمی‌باشد، زیرا از یک سوی منابع مالی محدود و از سوی دیگر ایجاد زیرساخت‌ها برای تمامی روستاها فاقد توجیه اقتصادی و بعضاً فنی است (Yudghar, 2004).

اقتصادی تفاوت‌هایی قائل هستند که رشد را با شاخص‌های کمی بیان می‌کنند و توسعه اقتصادی را متضمن فرایندهای پیچیده‌تری می‌دانند به گونه‌ای که این مفاهیم با مفاهیمی چون تغییر و تحولات اقتصادی نزدیکتر است. Mokhtari -e-hesari & Zaree-e-dastgerdi (2007) در تحقیقی مبنی بر بررسی موانع و چالش‌های توسعه روستایی ایران از منظر برنامه‌ریزی به این نتیجه دست یافتند که ایجاد مشاغل غیر زراعی و توسعه صنایع روستایی می‌تواند چالش‌های موجود در توسعه روستایی را تا حدی حل نماید. Motiee- e - langrodi et al (2009) در تحقیقی مبنی بر مشارکت مردمی و توسعه یافتگی روستایی در شهرستان نهاوند به این نتیجه رسید که ایجاد صندوق‌های اعتباری قرض‌الحسنه به ویژه در میان زنان روستایی ضمن این‌که تا حدودی به بهبود وضعیت اقتصادی خانوار روستایی کمک می‌کند.

عوامل اجتماعی: Sadeghi-e-olyaee et al (2008) در تحقیقی مبنی بر نقش عوامل اجتماعی در توسعه‌نیافتگی روستایی ایران به این نتایج دست یافتند که در بخش مشکلات اجتماعی به مواردی از قبیل فقدان مشارکت نهادینه مردم در فرایند توسعه روستایی، نادیده گرفتن نقش مردم در برنامه‌ها، ذهنیت وابستگی روستاییان به تصمیم‌گیری‌های بیرونی، مهاجرت‌های بی‌رویه روستاییان بالاخص جوانان، پوشش بسیار ضعیف نظام تأمین اجتماعی در توسعه‌نیافتگی روستایی در ایران نقش به‌سزایی دارد. Seydaee & Dehghani (2010) در تحقیقی مبنی بر نقش مشارکت‌های مردمی در توسعه‌روستایی با تأکید بر مشارکت سنتی و جدید به این نتایج رسیدند که در مولفه‌های اقتصادی، خدماتی، و اجتماعی- فرهنگی در مجموع میزان مشارکت در دو حالت سنتی و جدید تفاوت معنی‌داری وجود دارد. Motiee- e - langrodi et al (2009) به این نتایج دست یافتند که وجود سازمان‌های غیر دولتی که بتواند اهداف مهم آموزشی و مشاوره‌ای را پی‌گیری کند و در زمینه‌های مختلف حقوقی، بهداشتی، زراعی و دیگر موارد انگیزه‌ساز و محرک روستاییان باشد در توسعه‌یافتگی روستایی نقش به‌سزایی دارد. Afrakhteh (2006) در پژوهشی با عنوان نقش ادراک

(Fealy et al, 2010). طی دهه‌های گذشته برنامه‌های مختلف توسعه روستایی اجرا شده است و از محل درآمدهای نفتی میلیاردها دلار به اقتصاد کشور تزریق شده است؛ فعالیت‌های زیادی در زمینه عمران روستایی، ساخت راههای روستایی، مسکن روستایی و آرایه خدمات برق و آب به روستاها صورت گرفته است، با این وجود طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ حدود دو میلیون نفر روستاها را به قصد مراکز شهری ترک کرده‌اند و هر چه به زمان نزدیکتر شویم بر روند مهاجرت‌های غیر پویای روستایی افزوده می‌شود (Afrakhteh, 2006). با این همه در سال ۱۳۷۵ برابر با ۵۷۷۰۲ روستا خالی از سکنه در کشور ایران وجود داشته است، نسبت آبادی‌های خالی از سکنه از ۱۹/۳ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۴۵/۸ درصد در سال‌های ذکر شده افزایش یافته است (Azkia & Ghaffari, 2005). این به آن معناست که ارائه خدمات دولتی کارساز نبوده و همچنان فاصله رفاهی و خدماتی بین شهر و روستا بسیار زیاد است (Ministry of Jihad-e- Sazandegi, 2000). این امر باعث افزایش مهاجرت و خالی شدن تدریجی روستاها از جمعیت و سکنه خواهد شد. اما تعداد آبادی‌های خالی از سکنه ابتدا افزایش و بعد در سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ به طور غیر منتظره‌ای کاهش یافته است؛ سوال این است که چه اتفاق مهمی روی داده که این آبادی‌ها تقلیل یافته‌اند؟ مسأله این است که در برخی از نوشته‌های توسعه‌روستایی، خالی شدن آبادی‌ها از سکنه، امتیازی منفی در امر توسعه روستایی محسوب می‌شود (Zanjani, 2011).

محققان بسیاری در زمینه توسعه‌روستایی و راهبردهای آن تحقیقات گسترده‌ای انجام داده‌اند، که در این تحقیق از پنج منظر اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، زیرساختی و آموزشی به این مسئله پرداخته شده است که از مهم‌ترین تحقیقات انجام شده در این رابطه می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

عوامل اقتصادی: مطالعات Ahmad (2006) با عنوان ضرورت مشارکت در توسعه روستایی و کاهش فقر در آسیا نشان داد که فعالیت‌های مربوط به تولید و توزیع محصولات هم اشتغال و هم درآمد ایجاد می‌کند. Azkia & Ghaffari (2005) میان رشد اقتصادی و توسعه

خدمات و تجهیزات را عاملی بسیار مهم برای رشد صنایع روستایی بیان می‌کند. Yudghar (2004) در تحقیقی که با عنوان روند تحول و چالش‌های عمران و توسعه روستایی در ایران به این نتایج دست یافته که فقدان ساختار مناسب برای پیش‌برد امور توسعه‌روستایی با نگرش چند بعدی و هماهنگ از چالش‌های اصلی در چند دهه اخیر بوده است، زیرا هر کدام از ابعاد توسعه‌روستایی سازمانی مستقل با رویکردی متمایز فعالیت داشته است.

عوامل آموزشی: Rahmani-e-fazli & Bouzari (2009) در تحقیقی با عنوان دستیابی به توسعه پایدار با تأکید بر نقش محوری رسانه‌های جمعی در روستاهای استان قزوین به این نتیجه رسیدند که با وجود داشتن زیرساخت‌های نسبتاً مناسب و دسترسی کافی به رسانه‌های متداول همچون رادیو، تلویزیون و روزنامه، متأسفانه به دلیل نامناسب بودن پیام‌های رسانه‌ها با نیازهای اقتصادی آن‌ها هیچ‌گونه نقشی را در جهت بهبود شرایط اقتصادی روستاییان بازی نمی‌کند (Drastikel & phlepwhen, 2003). در تحقیقی مبنی بر ارزیابی مشارکتی ارتباط روستایی، رهیافتی جدید در تحقیقات و طراحی ارتباطات برای برنامه‌ها و راهبردهای توسعه به این نتایج دست یافتند که ابزارهای ارتباط جمعی می‌توانند به روستاییان در جهت کسب دانش، مهارت‌ها و تبادل اطلاعات مورد نیاز مورد توجه قرار گیرد. همچنین، رسانه‌ها با کارکردهای متنوع خود می‌توانند در جهت ارتقای سطح دانستنی‌ها و معلومات عمومی و اعتلای سطح دانش فنی و مهارت‌های کشاورزی و معارف قشرهای روستایی و تشویق ذوق هنری آن‌ها و در نهایت رسیدن به توسعه منابع انسانی به خوبی ایفای نقش نمایند.

از بررسی نوشته‌های معتبر می‌توان چنین نتیجه گرفت که متغیرهای فوق در استفاده از راهبردهای توسعه‌روستایی بسیار موثر است لذا از این متغیرها به عنوان متغیرهای چارچوب نظری تحقیق بهره گرفته شد.

استان لرستان یکی از استان‌های محروم ایران می‌باشد که در زمینه توسعه‌روستایی در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، آموزشی و زیرساختی و غیره)

محیطی در توسعه نیافتگی روستایی انجام داده، دریافت که مهاجرت‌های رکودی به تخلیه بسیاری از سکونت‌گاه‌های روستایی انجامیده است، چون در الگوی جدید همه اعضای خانواده با هم اقدام به ترک روستا می‌کنند ارتباط آن‌ها با روستا بیش از پیش قطع می‌شود، جمعیت باقی‌مانده در این سکونت‌گاه‌ها اغلب مهارت، خلاقیت و توان ایفای نقش تولیدی را ندارند و سهم آن‌ها در تولید ملی کشور ناچیز است.

عوامل زیست‌محیطی: Ahmad (2006) در تحقیقی با عنوان ضرورت مشارکت در توسعه روستایی و کاهش فقر در آسیا نشان داد که آسیب‌های زیست‌محیطی نه تنها باعث کاهش فعالیت‌های بهره‌وری زراعی و غیر زراعی بلکه به ایجاد مخاطرات سلامتی و بهداشتی برای انسان‌ها، حیوانات و اشکال زندگی می‌انجامد. Najafi & Zahedi (2005) در تحقیقی با عنوان مسئله پایداری در کشاورزی ایران به این نتایج رسیده‌اند که توسعه شهری در ایران به دلیل اینکه اکثر آنها در مرکز دشت‌های کشاورزی قرار گرفته‌اند راهی جز از بین بردن اراضی کشاورزی ندارد. همچنین، از دست دادن خاک به معنای از بین رفتن مواد آلی و کاهش توان حاصل خیزی خاک، از بین رفتن میکروارگانیسم‌ها و کاهش توان تجزیه‌ای در خاک، کاهش تولید و عملکرد محصول، و فراهم شدن زمینه برای توسعه بیابان‌زایی می‌باشد.

عوامل زیرساختی: Madu (2007) در تحقیقی با عنوان عوامل اساسی الگوهای توسعه‌روستایی در منطقه نسیوکا در جنوب نیجریه به این نتایج دست یافت که سازمان‌های زیادی همچون سازمان‌های اداری (اداره پست، پلیس و حکومت محلی)، کشاورزی (خدمات ترویج کشاورزی و کلینیک دامپزشکی)، تجاری (بانک، جایگاه گاز و بنزین)، آموزشگاه‌ها (مدارس ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان)، مراکز سلامتی و بهداشتی (بیمارستان، درمانگاه و داروخانه)، واحدهای صنعتی (نانوایی‌ها)، صنایع کاربری عمومی (برق و آب تصفیه شده)، مراکز تفریحی (رستوران و هتل)، سازمان‌های ترابری و ارتباطی (جاده‌ها و ایستگاه‌های وسایل نقلیه موتوری) در توسعه نواحی روستایی نقش اساسی دارند. Pears (2007) اهمیت زیرساخت‌ها را به حدی مهم می‌داند که زیربنایی چون جاده، نیرو، مخابرات و سایر

برای محاسبه حجم نمونه برای جامعه کشاورزان با توجه به حجم نمونه کل جامعه آماری مورد مطالعه $N = 90000$ و تعداد ۳۰ نمونه به عنوان پیش‌آزمون مورد بررسی قرار گرفت. انحراف معیار به دست آمده از این پیش‌آزمون برابر $S = 1,2$ به دست آمد.

$$n = \frac{90000 (1.96 \times 1.2)^2}{(90000 \times 2^2) + (1.96 \times 1.2)^2} = 143$$

به منظور افزایش صحت و دقت نتایج، حجم نمونه ۱۴۳ نفر برآوردی به ۲۰۰ نفر افزایش یافت.

یافته‌های توصیفی کشاورزان:

کشاورزان مورد مطالعه در محدوده سنی ۱۹ تا ۷۰ سال قرار دارند و میانگین سنی آن‌ها ۳۷/۶۲ سال است. جوان‌ترین فرد ۱۹ سال و مسن‌ترین آن‌ها ۷۰ ساله می‌باشد. کشاورزان از حیث میزان سواد در ۶ گروه طبقه بندی شدند (بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی، دیپلم، فوق دیپلم و لیسانس و بالاتر). بیشترین فراوانی مربوط به دیپلمه‌ها بود با فراوانی ۷۷ نفر. همچنین از حیث میزان داشتن شغل به سه گروه تقسیم شدند (زارع، دامدار و باغ‌دار) بیشترین فراوانی مربوط به زارعین بود با فراوانی ۹۳ نفر، و از لحاظ عضویت در تعاونی‌های تولید به دو گروه تقسیم شده‌اند که ۱۴۵ نفر از آنها عضو تعاونی‌های تولید بودند.

یافته‌های تحلیلی کشاورزان

- رتبه‌بندی گویه‌های مربوط به عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی از نگاه کشاورزان جدول شماره (۱) گویه‌های استفاده شده در شناسایی عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی طبق دیدگاه جامعه آماری کشاورزان و بر اساس ضریب تغییرات پاسخگویان رتبه‌بندی شده است. همان‌گونه که جدول (۱) نشان می‌دهد بر اساس نظر کشاورزان جامعه آماری کاهش هزینه‌های کشاورزی، دادن یارانه به بخش کشاورزی و درآمدهای غیر کشاورزی از مهم‌ترین عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی می‌باشند. همچنین، پوشش رسانه‌ای مانند رادیو، روزنامه و آموزش مهارت-های اشتغالزا برای روستاییان از کم اهمیت‌ترین پیش‌برنده‌های توسعه‌یافتگی روستایی از نگاه این طیف جامعه آماری است.

مورد توجه مسئولان امر قرار نگرفته است. این استان با داشتن حدود ۳۰۰۰ روستا و مساحتی معادل ۲۸۵۵۹ کیلومتر مربع با مسایل و مشکلات عدیده‌ای در زمینه کشاورزی، بهره‌برداری از منابع، فقر، مهاجرت (مخصوصاً از روستاها)، زیرساخت‌ها و مسایل آموزشی دست به گریبان است. لذا، از یک طرف به خاطر بهبود بخشیدن به روش‌های سنتی تولید کشاورزی و بهره‌برداری بهینه از زمین و منابع تولید و توزیع محصولات کشاورزی و متعاقب آن تخفیف گرسنگی و کاهش فقر و از طرف دیگر به منظور نوسازی اجتماعی و فرهنگی روستاها که خود منبعث از توجه به مسایل انسانی و ضرورت‌های سیاسی است، پرداختن به موضوع توسعه روستایی در استان لرستان اهمیت پیدا می‌کند.

روش تحقیق

تحقیق حاضر به شیوه اسنادی و پیمایشی، انجام شده است. برای تدوین چارچوب نظری پژوهش از شیوه مرور منابع و تحقیقات پیشین به روش مطالعات کتابخانه‌ای (اسنادی) استفاده گردید و در مرحله پیمایشی، پرسشنامه پس از تعیین روایی و پایایی آن به کار گرفته شد. برای سنجش روایی از نظرات استادان و متخصصان بهره گرفته شد و همچنین، برای تعیین پایایی از تکنیک آلفای کرونباخ استفاده شده که ضریب آلفای کرونباخ در پرسشنامه برابر با ۰/۷۱۵ به دست آمد. جامعه آماری پژوهش شامل کشاورزان روستاهای استان لرستان (۹۰۰۰۰ نفر) بودند که با توجه به فرمول کوکران ۲۰۰ نفر کشاورز به روش نمونه‌گیری ساده انتخاب شدند. پس از گردآوری داده‌ها، آن‌ها از طریق نرم افزار SPSS و با استفاده از روش‌های آماری توصیفی، و آمار استنباطی تحلیل عاملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

به منظور برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد:

$$n = \frac{N(t.s)^2}{Nd^2 + (t.s)^2}$$

n = حجم نمونه

s = انحراف معیار (جامعه)

d = دقت

N = حجم جامعه

t = ۱/۹۶

احتمالی مطلوب

جدول (۱) رتبه‌بندی عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی (کشاورزان)

رتبه	ضریب تغییرات	میانگین	انحراف معیار	گویه‌ها
۱	۰/۱۵۹	۴/۴۵	۰/۷۰۷	کاهش هزینه‌های کشاورزی
۲	۰/۱۷۳	۴/۳۶	۰/۷۵۶	دادن یارانه به بخش کشاورزی
۳	۰/۱۸۰	۴/۲۴	۰/۷۷۲	درآمدهای غیر کشاورزی
۴	۰/۱۸۳	۴/۲۶	۰/۸۴۶	افزایش قیمت محصولات کشاورزی
۵	۰/۱۸۴	۴/۳۵	۰/۸۰۰	اعطای وام با بهره پایین به روستاییان
۶	۰/۱۸۶	۳/۲۱	۰/۵۹۶	استفاده از کودهای بیولوژیک
۷	۰/۱۹۸	۳/۱۱	۰/۶۱۶	وجود سازمانهای غیر دولتی مانند تعاونی‌ها
۸	۰/۱۹۹	۴/۲۶	۰/۸۴۶	افزایش تولید محصولات کشاورزی
۹	۰/۲۰۱	۴/۲۱	۰/۸۴۸	پوشش رسانه ای مانند تلویزیون
۱۰	۰/۲۰۲	۳/۴۰	۰/۶۸۷	حفاظت از منابع خاک
۱۱	۰/۲۰۹	۳/۵۲	۰/۷۳۷	حفاظت از منابع آبی
۱۲	۰/۲۱۱	۴/۴۸	۰/۷۳۶	استفاده از شیوه‌های مدرن آبیاری
۱۳	۰/۲۱۵	۳/۵۴	۰/۷۶۳	رهبران محلی
۱۴	۰/۲۱۸	۳/۵۲	۰/۷۷۰	یکپارچگی اراضی کشاورزی
۱۵	۰/۲۱۸	۴/۱۲	۰/۹۰۰	وجود تاسیست برق
۱۶	۰/۲۱۹	۳/۱۷	۰/۶۹۵	کاهش مهاجرت به شهر
۱۷	۰/۲۲۰	۴/۱۲	۰/۹۰۵	وجود سیستم مخابرات
۱۸	۰/۲۲۳	۴	۰/۸۹۱	وجود لوله کشی گاز
۱۹	۰/۲۲۷	۴/۰۱	۰/۹۱۰	جاده و راه‌های ارتباطی
۲۰	۰/۲۲۹	۳/۲۴	۰/۷۴۳	مشارکت و همکاری روستاییان در امور داخلی و برنامه ریزی روستا
۲۱	۰/۲۳۰	۳/۱۲	۰/۷۱۷	ارتباط با شورای روستا
۲۲	۰/۲۳۶	۳/۷۸	۰/۸۹۲	وجود لوله کشی آب
۲۳	۰/۲۳۸	۳/۲۴	۰/۷۷۲	مشارکت مردم روستا در کارهای گروهی مربوط به روستا
۲۴	۰/۲۳۹	۳/۵۷	۰/۸۵۴	استفاده از فناوری‌های جدید کشاورزی
۲۵	۰/۲۴۷	۳/۲۴	۰/۸۰۲	برگزاری کلاسهای آموزشی برای بزرگسالان در زمینه‌های مختلف
۲۶	۰/۲۸۰	۲/۵۵	۰/۷۱۵	برگزاری کلاسهای آموزشی و ترویجی در زمینه کشاورزی
۲۷	۰/۲۹۶	۲/۶۰	۰/۷۷۰	سرمایه گذاری‌های دولتی
۲۸	۰/۲۹۷	۲/۵۶	۰/۷۶۱	آموزش مهارت‌های اشتغالزای برای روستاییان
۲۹	۰/۳۰۱	۲/۵۱	۰/۷۵۷	پوشش رسانه ای مانند رادیو
۳۰	۰/۳۰۹	۲/۶۰	۰/۸۰۳	پوشش رسانه ای مانند روزنامه

منبع: یافته‌های تحقیق

دیدگاه کشاورزان برابر با (۰/۷۹۶) می‌باشد. این حاکی از آن است که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند. جدول (۲) مقدار KMO و آزمون بارتلت برای کشاورزان را نشان می‌دهد.

ب- تعیین تعداد عوامل: در این تحقیق برای تعیین تعداد عوامل، از معیار مقدار ویژه استفاده شده است. به طوری که عواملی که انتخاب شدند که مقدار ویژه آن‌ها بیشتر از یک بود.

- چرخش عامل‌ها: منظور از چرخش عامل‌ها در تحلیل عاملی، چرخاندن محورهای عامل حول مرکز مختصات است. روش‌های متعددی برای چرخاندن عامل‌ها وجود دارد که در این تحقیق از روش واریماکس استفاده شده است. و متغیرهایی که بار عاملی آن‌ها بزرگ‌تر از ۰/۵۰ بوده به عنوان بارهای عاملی معنی‌دار استخراج گردید.

تحلیل عاملی عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی
در این تحقیق به منظور تحلیل عوامل پیش‌برنده از تحلیل عاملی استفاده شد. برای تحلیل عاملی در این تحقیق مراحل زیر طی شده است:

الف- تشخیص مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی و به منظور اندازه‌گیری انسجام درونی داده‌ها با استفاده از آماره (Kaiser Meyer Olkin) KMO و آزمون بارتلت (Bartlett test)، در صورتی که مقدار KMO کمتر از ۰/۵۰ باشد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب نیستند. اگر مقدار آن بین ۰/۵۰ تا ۰/۶۹ باشد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب و می‌توان با احتیاط بیشتر به تحلیل عاملی پرداخت. و اگر بزرگ‌تر از ۰/۷۰ باشد، متغیرها بسیار مناسب خواهد بود (کلانتری، ۱۳۸۹). در این تحقیق مقدار KMO به دست آمده برای تحلیل عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی از

هر یک از عامل‌ها از تکنیک تحلیل عاملی استفاده گردید. ابتدا به منظور اندازه‌گیری انسجام درونی داده‌ها برای بهره‌گیری از تکنیک تحلیل عاملی از آزمون KMO و آمار بارتلت استفاده گردید. محاسبات انجام شده نشان داد که انسجام درونی داده‌ها برای بهره‌گیری از تکنیک تحلیل عاملی مناسب بوده (KMO برابر با ۰/۷۹۶) و آماره بارتلت نیز در سطح یک درصد معنی‌دار بود. در این بررسی با توجه به ملاک کیسسر پنج عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک استخراج شد. عامل‌ها را با روش وریماکس چرخش داده و متغیرهای مربوط به هر عامل را شناسایی کرده و عامل‌های به دست آمده نام‌گذاری شد که نتایج در جدول شماره (۳) آمده است.

جدول (۲) مقدار آماره، KMO و آزمون بارتلت کشاورزان

Sig	Bartlett's Test	KMO	عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی
۰/۰۰	۳۶۳۷/۹۲۹	۰/۷۹۶	منبع: یافته‌های تحقیق

- تحلیل عاملی متغیرهای مربوط به عوامل پیش‌برنده از دیدگاه کشاورزان
در زمینه عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی به منظور کاهش تعداد متغیرهای تحقیق و تعیین سهم

جدول (۳) عامل‌های استخراج شده پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی (کشاورزان) همراه با بار عاملی

بار عاملی	متغیرها	مؤلفه
۰/۹۲۹	کاهش هزینه‌های کشاورزی	اقتصادی
۰/۸۷۵	افزایش تولید محصولات کشاورزی	
۰/۸۷۳	افزایش قیمت محصولات کشاورزی	
۰/۷۹۱	درآمدهای غیر کشاورزی	
۰/۷۶۳	دادن یارانه به بخش کشاورزی	
۰/۸۹۱	استفاده از فناوریهای جدید کشاورزی	زیست محیطی - کشاورزی
۰/۸۷۷	حفاظت از منابع آبی	
۰/۸۶۲	یکپارچگی اراضی کشاورزی	
۰/۸۲۳	استفاده از شیوه‌های مدرن آبیاری	
۰/۸۰۵	حفاظت از منابع خاک	
۰/۸۸۶	پوشش رسانه‌ای مانند تلویزیون	آموزشی
۰/۸۷۷	برگزاری کلاس‌های آموزشی، ترویجی در زمینه کشاورزی	
۰/۸۸۶۳	آموزش مهارت‌های اشتغال‌زا برای روستاییان	
۰/۷۴۹	برگزاری کلاس‌های آموزشی برای بزرگ سالان در زمینه‌های مختلف	
۰/۹۵۲	مشارکت مردم روستا در کارهای گروهی مربوط به روستا	اجتماعی
۰/۹۵۱	مشارکت و همکاری مردم روستا در امور داخلی و برنامه ریزی روستا	
۰/۸۹۶	وجود شرکت‌های غیر دولتی و تعاونی	
۰/۸۶۵	کاهش مهاجرت	
۰/۷۸۲	ارتباط با شورای روستا	
۰/۹۴۱	وجود تأسیسات برق	زیرساختی
۰/۸۹۹	جاده و راه‌های ارتباطی	
۰/۸۷۴	وجود لوله کشی گاز	
۰/۸۰۹	سرمایه گذاری‌های دولتی در امور زیر ساختی	
۰/۷۶۷	وجود لوله کشی آب	

منبع: یافته‌های تحقیق

توسط این دو عامل به ترتیب ۱۷/۹۵۲ درصد، و ۱۶/۳۲۹ درصد می‌باشد. عوامل بعدی نیز به ترتیب آموزشی، اجتماعی و زیرساختی که به ترتیب ۱۴/۰۹۴ درصد، ۱۳/۸۴۳ درصد و ۱۱/۵۷۰ درصد واریانس کل را تبیین می‌کنند.

بر اساس جدول (۴) مقدار واریانس تجمعی تبیین شده توسط این پنج عامل ۷۳/۷۸۸٪ بوده است. بر این اساس عوامل اقتصادی و زیست محیطی - کشاورزی به عنوان مهم‌ترین عوامل پیش‌برنده‌های توسعه‌یافتگی روستایی به شمار می‌آیند. مقدار واریانس تبیین شده

جدول (۴) عامل‌های استخراج شده از تحلیل عاملی عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی (کشاورزان)

ردیف	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	اقتصادی	۵/۳۸۶	۱۷/۹۵۲	۱۷/۹۵۲
۲	زیست محیطی و کشاورزی	۴/۸۹۹	۱۶/۳۲۹	۳۴/۲۸۱
۳	آموزشی	۴/۲۲	۱۴/۰۹۴	۴۸/۳۷۵
۴	اجتماعی	۴/۱۵۱	۱۳/۸۴۳	۶۲/۲۱۸
۵	زیرساختی	۳/۴۷۱	۱۱/۵۷۰	۷۳/۷۸۸

منبع: یافته‌های تحقیق

تحلیل یافته‌ها

همان‌گونه که یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند عوامل اقتصادی در تحلیل عاملی مهم‌ترین عوامل پیش‌برنده در توسعه‌یافتگی در استان لرستان از دیدگاه کشاورزان محسوب می‌شوند. اما کم‌اهمیت‌ترین عوامل از لحاظ تحلیل عاملی عامل زیرساختی محسوب می‌شوند.

نتایج و پیشنهادها

بر اساس نتایج بدست آمده مشاهده می‌شود که از دیدگاه کشاورزان جامعه آماری کاهش هزینه‌های کشاورزی، افزایش درآمدهای غیر کشاورزی، دادن یارانه به بخش کشاورزی، افزایش قیمت محصولات کشاورزی و اعطای وام با بهره پایین به روستاییان از مهم‌ترین عوامل پیش‌برنده توسعه‌یافتگی روستایی می‌باشند. از دیدگاه کشاورزان جامعه آماری پوشش رسانه‌ای مانند رادیو، روزنامه و آموزش مهارت‌های اشتغال‌زا برای روستاییان از کم‌اهمیت‌ترین پیش‌برنده‌های توسعه‌یافتگی روستایی است.

نتایج تحلیل عاملی متغیرهای پیش‌برنده توسعه یافتگی روستایی از دیدگاه کشاورزان گویای این واقعیت

است که می‌توان این متغیرها را به پنج عامل خلاصه کرد. مقدار واریانس تجمعی تبیین شده توسط این پنج عامل ۷۳/۷۸۸ درصد بوده است. بر این اساس عوامل اقتصادی و زیست محیطی - کشاورزی به عنوان مهم‌ترین عوامل پیش‌برنده‌های توسعه‌یافتگی روستایی به شمار می‌آیند. مقدار واریانس تبیین شده توسط این دو عامل به ترتیب ۱۷/۹۵۲ درصد، و ۱۶/۳۲۹ درصد است. عوامل بعدی نیز به ترتیب آموزشی، اجتماعی و زیرساختی که به ترتیب ۱۴/۰۹۴ درصد، ۱۳/۸۴۳ درصد و ۱۱/۵۷۰ درصد واریانس کل را تبیین می‌کنند. با توجه به این می‌توان نتیجه گرفت در صورتی که هزینه‌ها کاهش پیدا کند و درآمد کشاورزان و روستاییان افزایش پیدا کند رفاه روستاییان افزایش پیدا می‌کند و افزایش رفاه کیفیت زندگی را بالا می‌برد و کیفیت بالای زندگی نشان از توسعه‌یافتگی می‌باشد.

عامل زیست محیطی - کشاورزی (۱۶/۳۲۹٪) از واریانس کل را در بر می‌گیرد متغیرهای این عامل به ترتیب بار عاملی عبارتند از استفاده از فناوری‌های جدید کشاورزی، حفاظت از منابع آبی، افزایش تولید

مساعدتری به توسعه یافتگی خواهند داشت. عامل زیرساختی (۰/۱۱/۵۷۰) از واریانس کل را در بر می‌گیرد متغیرهای این عامل به ترتیب بار عاملی، وجود تأسیسات برق، جاده و راه‌های ارتباطی، وجود لوله کشی گاز، وجود لوله کشی آب هستند. چه از لحاظ ارتباطی و چه از لحاظ رفاهی و بهداشتی زیرساخت‌های بیشتر و بهتر برابر با توسعه‌یافتگی بیشتر می‌باشد. به همین منظور با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌گردد که با توجه به اینکه مطابق با نتایج تحقیق عوامل آموزشی از کم اهمیت‌ترین عوامل توسعه یافتگی از دیدگاه کشاورزان در قسمت رتبه‌بندی محسوب شدند، می‌توان گفت که خلا آموزشی شدیدی در جوامع روستایی منطقه مورد مطالعه مشاهده می‌شود و روستاییان منطقه به اهمیت آموزش واقف نیستند. لذا پیشنهاد می‌گردد با برقراری کلاس‌های آموزشی ترویجی درباره روش‌های درست و علمی کاربرد نهاده‌ها، کاهش مصرف نهاده‌ها افزایش عملکرد و در نهایت افزایش درآمد در این حرفه کمک شود، تا باعث افزایش سطح رفاه خانوارهای روستایی گردد و در توسعه یافتگی از بعد آموزشی و اقتصادی تحولی ایجاد گردد.

با توجه به یافته‌های تحقیق و اهمیت بالای عوامل اقتصادی، افزایش درآمد و برقراری توازن بین درآمد شهری و روستایی از طریق خرید تضمینی محصولات زراعی و دامی به قیمت‌های مناسب و عرضه نهاده‌های زراعی و دامی به قیمت‌های مناسب برای روستاییان پیشنهاد می‌گردد.

محصولات کشاورزی، یکپارچگی اراضی کشاورزی، استفاده از شیوه‌های مدرن آبیاری و حفاظت از منابع خاک استفاده از فناوری‌های جدید کشاورزی، استفاده از شیوه‌های مدرن آبیاری و حفاظت از منابع آب و خاک و... نشان از توسعه‌یافتگی روستایی دارد. لذا باید به دنبال استفاده هر چه بیشتر از فناوری‌های جدید کشاورزی و آموزش در زمینه حفاظت از منابع آب و خاک بود.

عامل آموزشی (۰/۱۴/۰۹۴) از واریانس کل را در بر می‌گیرد متغیرهای این عامل به ترتیب بار عاملی عبارت‌اند از: پوشش رسانه‌ای مانند تلویزیون، برگزاری کلاس‌های آموزشی، ترویجی در زمینه کشاورزی، آموزش مهارت‌های اشتغال‌زا برای روستاییان و برگزاری کلاس‌های آموزشی برای بزرگسالان در زمینه‌های مختلف، زیرا هر چه کشاورزان و روستاییان آگاه‌تر باشند مسائل و مشکلات جامعه روستایی راحت‌تر حل می‌شود. در نتیجه عامل آموزشی با آگاه کردن روستاییان نقش به‌سزایی در توسعه یافتگی روستایی دارد. عامل اجتماعی (۰/۱۳/۸۴۴) از واریانس کل را در بر می‌گیرد متغیرهای این عامل به ترتیب بار عاملی عبارت‌اند از: مشارکت مردم روستا در کارهای گروهی مربوط به روستا، مشارکت و همکاری مردم روستا در امور داخلی و برنامه‌ریزی روستا، وجود سازمان‌های غیر دولتی مانند تعاونی‌ها، کاهش مهاجرت به شهرها، ارتباط با شورای روستا. با توجه به این‌که توسعه‌یافتگی یک فعالیت مشارکتی می‌باشد، لذا هر چه مشارکت روستاییان و کشاورزان در امور اجتماعی بیشتر باشد، نگرش

References

- Ahmad, K. Q. (2006). Emerging issues concerning rural development and poverty alleviation in the Asia-Pacific region and the role of CIRDAP. pp. 43-61. In: Paudyal, P. D. (ed.) *Current Status and Future Directions of Rural Development: CIRDAP Perspectives*. Dhaka: Centre on Integrated Rural Development for Asia and the Pacific.
- Azkiya, M. & Ghaffari, Gh. (2005). *Sociology of development*, Tehran, Publishing Keyhan, Fifth Printing, pp 44, 45, 48, 50. (In Farsi)
- Barrios, B. E. (2008). Infrastructure and rural development: household perceptions on rural development. *Progress in Planning*. 70(1): 1-44.
- 4 - Brundtland Commission. (2005). *Our Common Future*. UK: Oxford University Press. P 10
- Drasticl, Ph.(2003). *Evaluation common rural relevance new approach in the disquisitions and design correlation for the plans and approach develop*, interpret: Mardani Beldagi, E. ministry of jahad-e- sazanedegi, p 48.
- Fealy, S. & et al.(2010). Impediments Iran rural societies for arrive of development, *Journal of Rural and Development*, 13(4), pp 97-128. (In Farsi).

7. Kalantari, K. (2010). *Data processing and Analysis in Socio-Economic Research use with spss*, fourth Printing, Tehran: Farhang-e-Saba, p 286. (In Farsi).
8. Kirubi, M. (2006). Rural poverty, decentralization and development. *business school Business school*, Nanjing normal university.p14
9. Madu, A. I. (2007). Case study: the underlying factors of rural development patterns in the Nsukka region of southeastern Nigeria. *Journal of Rural and Community Development*. 2(2): 110-122.
10. Management and planning organization (2006). *Complex develop national document*, second
11. Wrapper, Tehran, Publishing management and planning organization, pp 179-180. (In Farsi)
12. Midgley, J. (1995). *Social Development: The Developmental Perspective in Social Welfare*. London: SAGE,. P14
13. Ministry of Jihad-e- Sazandegi. (2000). *Abstract plan spaces organized and rural centers*, undersecretary rural. P 26. (In Farsi).
14. Mokhtari-e-Hesari, A. & Zeraee-e-Dastgerdi, Z.(2007). Survey Impediment rural development of Iran planning perspective. *Journal of Agricultural System Engineer and Natural Resources*. 5(18), p33. (In Farsi).
15. Najafi, Gh. & Zahedi, Sh.(2005). Stability Problem in the Agricultural of Iran, *Journal Iran Sociology*. 6 (2). Tehran, society Sociology of Iran, pp 88-92. (In Farsi).
16. 15 - Osterwalder, A. (2003), *ICT in Developing Countries*. Lausana: University of Lausana.
17. 16- Pears, R. (2007) *location, development, industry*. Oxfords- Blackwell. pp, 48-53 27.
18. 17- Rahmani-e- Fazli, A. & Bouzari, S. (2009). Arrive rural relevance with emphasis in media
19. Rotate role (Case Study: Villages Qazvin Province), *Journal of Geography and Develop*, pp 101-120. (In Farsi)
20. Rivera, M. W. & Qamar, K. M. (2003). *Agricultural Extension, Rural Development and the Food Security Challenge*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
21. 19- Seydani, S.A. & Deghani, A. (2010). Commons humanity role in rural development with emphasis new common and traditional (Case Study: zone central township Nourabad-e- Mamaseni usage Sociology, 21(1), pp1-18. (In Farsi)
22. 20- Yodghar, A. (2004). Solstice Process and Impediment rural development in Iran, *Journal Researches Geography*. Number 48, pp 71-90. (In Farsi).
23. 21- Zamanipour, A. (2000). *Agricultural extensive in develop process*, Mashhad, Publishing Teyho, p 51. (In Farsi)
24. 22- Zanjani, H. (2011). Key ingredient in rural development society perspective, *Journal of Rural and Development*, 13(4), pp 2-4. (In Farsi)